

Dzieło roku 2001

kościółce parafialnym Narodzenia NMPanny w Kielbasinie pod Toruniem podziwiać można wielkiej urody ołtarz Wniebowzięcia NMP. Jest to dzieło o wysokich walorach artystycznych, wykonane przez nieznanego warsztat w stylu dojrzalego baroku w połowie XVIII w. Usytuowany przy ścianie wschodniej prezbiterium stanowi konstrukcję architektoniczną o jednokondygnacyjnym i jednoosiowym układzie. Z racji rozmiarów (ponad 9 m wysokości) oraz zaskakująco barwnej kolorystyki i niezwykle bogatej dekoracji figuralno-ornamentalnej, podporządkowanej w sposób naturalny stylistycznie jednolodnie, powstałe również w XVIII w., wyposażenie niewielkiego wnętrza świą-

tyni. Zgodnie z filozofią sztuki baroku ukształtowaną po soborze trydenckim (1563 r.) koncentruje na sobie uwagę, onieśmiela i zadziwia. Widać wyraźnie, że twórcy ołtarza mieli na uwadze modną w czasach kontrreformacji widowiskowość liturgii i teatralność wnętrza kościelnego. Z architektoniczną konstrukcją ołtarza zgodnie harmonizują pozostałe barokowe elementy wyposażenia – dwa ołtarze boczne, ambona, chrzcielnica.

Ołtarz wsparty jest na cokołowej dwupoziomowej podstawie sięgającej przyziemia. Górą zamyka go wysokie zwieńczenie w postaci pojedynczej pilastrowej arkady z figurą Chrystusa Salwatora w szczycie. Centralną część wypełnia obraz olejny na płótnie ze sceną Wniebo-

wzięcia NMPanny, ujęty w złoconą i profilowaną ramę. Flankują go dwie pary kolumn o czarnych trzonach i korynckich kapitelach oraz niewysokich bazach. Trzony kolumn dekorowane są złożonymi aplikacjami w stylu chinoiserie; jest to asymetryczny spłot elementów roślinnych w postaci kwiatów, liści z drobnym ptactwem, uzupełniony delikatnymi rameczkami. Dekoracja ta powstała w drugiej połowie XVIII w. na wzór podobnej, jednak lepiej wykonanej w ołtarzu Najświętszego Sakramentu (ok. 1755 r.) w kościele św. Janów w Toruniu.

Poniżej obrazu znajduje się dekoracyjna oprawa tabernakulum utworzona przez ciężkie, mięsiste kotary spięte u góry królewską koroną ze złotą obręczą wysadzaną klejnotami, podbitą czerwienią z podwójnym sztywnym kabłąkiem, pięcioma fleuronami i zwieńczona jabłkiem z krzyżem. Samo tabernakulum wykonane zostało w 1901 r. Jego kolorystyka utrzymana jest w tonacji pastelowej z dominacją zieleni i kremowej szarości. Interesującym rozwiązaniem kolorystycznym

1.2. Widok ołtarza przed konserwacją (1) i po konserwacji (2)

3. Stratygraficzna odkrywka gzymsu cokołu: ostatnia renowacja z lat sześćdziesiątych XX w. (1) i olejny podkład (2), pierwsza renowacja z 1928 r. (3) i olejny podkład (4), oryginalne opracowanie temperowej marmoryzacji z drugiej połowy XVIII w. (5), oryginalna zaprawa (6), drewno (7)

4.5. Prawa, przyziemna część cokołu po usunięciu wtórnych opracowań, pracach stolarskich i uzupełnieniu zapraw (oryginalna marmoryzacja zachowana w formie szczątkowej) (4) oraz po rekonstrukcji marmoryzacji i zamontowaniu snycerskiej dekoracji (5)

jest wąski pas czerwonej marmoryzacji z czarnymi i białymi żyłami w gzymsie. Przyglądając się poszczególnym elementom dostrzec można niebywałą, wręcz jubilerską precyzję wykonawstwa tego eklektycznego dzieła sztuki.

Z obu stron tabernakulum, na cokole nastawy umieszczono dwie potrójne grupy

figur przedstawiających apostołów, z których jedynie dwie są dziś możliwe do zidentyfikowania (śś. Piotr i Paweł). W czasie prac renowacyjnych w 1928 r. m.in. zmieniono atrybutację tych figur: źle zachowane postanowiono usunąć, a na ich miejscu wykonać nowe, które rozmieszczono dowolnie, bez ikonograficznego uzasadnienia. Na osiach figur, poniżej profilowanego gzymsu podpięte są ozdobne konsole. Tło architektoniczne urozmaica zróżnicowana dekoracja snycerska w postaci festonów i geometryzujących kompozycji z motywami florystycznymi przeplatanymi wijącą się wstążką. Boki retabulum w części centralnej przyozdabiają krótkie uszaki podwieszane poniżej gzymsu. Mają one formę ozdobnych kartuszy zamkniętych ażurową ornamentyką akantowo-wstęgową. Centralną część nastawy zamyka łamane, pełne belkowanie z profilowanym gzymsiem koronującym, zdobionym drobną dekoracją snycerską. Z obu jego stron, na osi kolumn ustawiono cztery figury apostołów. Arkadowe zwieńczenie

nastawy ukształtowano w formie ażurowej kompozycji zamkniętej po bokach pilastrami wspierającymi półokrągły, profilowany gzyms. Jego boki upiększają architektoniczne, pełne uszaki w kształcie wolutowych spływów dekorowanych ornamentyką florystyczną. Środek wypełnia figura św. Andrzeja na tle rozchylonej kotary, na szczycie ołtarz koronuje figura Chrystusa w typie *Salvator Mundi* – triumfującego Zbawiciela Świata.

Prócz niezwykle rozbudowanej dekoracji snycerskiej, architektura ołtarza ma wielobarwną marmoryzację o dekoracyjności zgodnej z barokową estetyką. Uwagę przykuwa techniczne wykonawstwo, celnie oddające użycowania marmuru. Kolorystykę malowanego marmuru stanowi połączenie błękitnych, zielonych, czerwonych i brązowych użycowań na ugiętym tle. Prostokątne podstawy figur oraz plinty kolumn otrzymały natomiast imitację czerwonego marmuru. Niewątpliwie technika wykonania marmoryzacji świadczy o swobodzie, a nawet o pewnym rozmachu artysty przy równoczesnej oszczędności środków.

Prace konserwatorskie i badania umożliwiły dokładniejsze poznanie obiektu. Jesienią 1996 r. wykonane zostały pierwsze badania rozpoznawcze. Następnie poddano konserwacji pięć figur apostołów oraz obraz Wniebowzięcia NMPanny.

Zniszczenia ołtarza spowodowane były niekorzystnymi warunkami klimatycznymi we wnętrzu świątyni, niestarannymi i niebezpiecznymi dla zabytku wcześniejszymi renowacjami oraz zaniedbaniami wynikającymi z wielowiekowego, niezbyt troskliwego użytkowania. Niekorzystne warunki klimatyczne wpłynęły na dezintegrację drewnianego podłoża konstrukcji nastawy i rzeźby, każda renowacja w dużej mierze zniekształcała pierwotny wygląd obiektu, a konstrukcja ołtarza stanowiła realne zagrożenie dla bezpieczeństwa ludzi, m.in. w górnych partiach stwierdzono odchylenie od pionu dochodzące do 45 cm z równoczesnym skrzywieniem wokół osi pionowej. Po usunięciu wtórnych przemalowań okazało się, że ubytków w oryginalnych opracowaniach malarskich było bardzo dużo, jeszcze gorzej prezentowały się figury apostołów i ornamentalna dekoracja.

W czasie prac konserwatorskich częściowo zdemontowano rzeźby i dekoracje. Przeprowadzono niezbędne badania i ocenę stanu zachowania, podjęto też decyzję o przywróceniu obiektowi pierwotnych walorów. Nastawa ołtarzowa otrzymała barwną marmoryzację i czerń na trzonach kolumn z uszanowaniem późniejszych aplikacji, jako dokumentu o wartościach historycznych i artystycznych. Usunięto wtórne elementy reno-

wacji, ale z zachowaniem charakterystycznych świadków. W wypadku dekoracji snycerskiej przeprowadzono nową aranżację pozłotniczą zgodną z oryginałem. Przyjęty został zróżnicowany stopień błyszczącego szlachetnego metalu, uwzględniający plastykę rzeźbiarskiego detalu, niezacierający, lecz przeciwnie – podkreślający zgodność z historycznie

podporządkowaną funkcją złoceń w stosunku do formy rzeźbiarskiej. Zrezygnowano ze sztucznego patynowania, nie było bowiem potrzeby pomniejszania walorów szlachetnego materiału. Istotnym działaniem było uzupełnienie i strukturalne wzmocnienie drewnianego podłoża oraz ustabilizowanie elementów konstrukcyjnych ołtarza. Po wypro-

6.7. Figura św. Szymona apostoła przed konserwacją (6) i po konserwacji (7)

• (zdjęcia: Damian Lizun)

stawianiu nastawy wprowadzono od strony zalepca dodatkowy układ konstrukcyjny – pionowe, sztywne wsparcie połączone ze ścianą trzema parami piętrowo ustawionych stalowych odbojów.

Ukończone prace skłaniają do przekonania, że sprawdziły się założenia konserwatorskie ze strony estetycznej. Zróżnicowane kolorystycznie partie złoceń i srebrzeń, choć w większości wykonane na nowo, naturalnie nawiązują do wielobarwnej kolorystyki tła architektonicznego, nie dominują świeżością błyszczczenia, lecz stanowią jej estetyczne uzupełnienie. Praca ta została uhonorowana pierwszym wyróżnieniem w konkursie „Dzieło roku 2001” oraz wyróżnieniem w konkursie marszałka woj. kujawsko-pomorskiego (lipiec 2002).

Damian Lizun

Konserwację ołtarza przeprowadził w latach 1999-2001 zespół konserwatorski pod kierunkiem mgra Zenona Lizuna w składzie: mgr Monika Nowocińska i mgr Damian Lizun; prace konserwatorskie finansowane były ze środków wojewódzkiego konserwatora zabytków.

UWAGA CZYTELNICY – powstaje Klub Prenumeratorów „SPOTKAŃ Z ZABYTKAMI”!!!

W poprzednich latach wszyscy prenumeratorzy otrzymali od Towarzystwa Opieki nad Zabytkami – wydawcy „SPOTKAŃ Z ZABYTKAMI” – *Bibliografie „Spotkań z Zabytkami”* 1995-1999 oraz trzynasty, specjalny numer pisma. Teraz, z myślą o tych wszystkich, którzy zaprenumerują nasz miesięcznik na rok 2003, powołujemy

KLUB PRENUMERATORÓW „SPOTKAŃ Z ZABYTKAMI”.

Poza oczywistymi korzyściami, jak: wygoda, pewne i nieprzerwane dostawy ulubionego czasopisma, Czytelnicy, którzy wstąpią do KLUBU, będą mogli skorzystać z następujących przywilejów:

- 1) niższej ceny miesięcznika (60 zł) dla wszystkich, którzy opłacą prenumeratę jednorazowo na cały rok 2003,
- 2) gratisowej dostawy kolejnych bibliografii „SPOTKAŃ Z ZABYTKAMI”,

- 3) rabatu w wysokości 10% na wszystkie wydawnictwa książkowe Towarzystwa Opieki nad Zabytkami oraz

- 4) wielu innych atrakcji, o których informować będziemy Członków KLUBU na łamach czasopisma.

Informujemy też, że każdy prenumerator razem z pierwszym otrzymanym numerem czasopisma dostanie Kartę Prenumeratora, którą będzie można, według życzenia, przedłużyć na kolejne lata oraz – zupełnie niezobowiązująco – deklarację wstąpienia do Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

Jedyne, co należy zrobić, aby zostać członkiem KLUBU PRENUMERATORÓW „SPOTKAŃ Z ZABYTKAMI” i móc korzystać z wymienionych przywilejów – to opłacić prenumeratę miesięcznika na 2003 r. Przekaz na prenumeratę drukujemy na s. 40.

ZAPRASZAMY!!!